

av skjortkrage hos en annan man kan ses som ett tecken på stolthet över arbetarklassbakgrunden. En skjortkrage i papper var annars både billig och enkel att få fatt på om man ville vara konventionell. Den sista gruppen skiljer sig från de övriga genom den i princip totala frånvaron av källmaterial, med ett undantag. Hedtjärn Wester får tag på en hel brevsamling och flera fotografier från dalkarlen Erikhans Anders Anderssons liv, när han befinner sig på arbete i Stockholm och längtar hem till sin fästmö hemma i Dalarna. Där berättar han om livet, men också om nödvändiga prioriteringar som köpet av en ny kostym inför en hemresa. Här får vi en bild av hur även de till synes obesvärade karlarakarlarna också månar om sitt utseende.

De återkommande analyserna av detaljer i bilderna, sedda som representationer av hur männen förhåller sig till sina plagg, är vad som framför allt binder samman avhandlingen. Av stor betydelse är även i vilka situationer som kostymen används, men också demokratiseringsprocessen som gör att både konstnärer, prinsar och tegelbärare faktiskt ikläder sig samma sorts plagg. För prinsarna är det i civila tillstånd och deras vardagliga liv som kostymen åker på, i ett spänningsfält mellan tradition och modernitet där uniformen står för kungahusets plagg i det traditionella samhällsståndet och kostymen för den moderne mannen.

För tegelbärarna talar författaren om ett spänningsfält mellan kropp och intellekt. Det är vid officiella tillfällen, som på fackföreningsmöten, som de använder kostymen, troligtvis även på söndagarna, vilans och religionens dag (intellektet). Här spelar kragen in. En kraglös skjorta till kostymen signalerar ett tydligt ställningstagande för värden som stolthet över kroppsarbetet, medan en stärkt krage snarare signalerar borgerliga ideal.

Konstnärerna visar en större frihet gentemot traditionen, för dem handlar kostymens detaljer om ett manlighetsideal på gränsen mellan det konforma och det konstnärligt gränsöverskridande. Samtidigt som Carl Larsson kunde använda en arbetares skinnjacka, eller kostymbyxor tillsammans med samestövlar, avvek han aldrig från sina stärkta ståkragar, sin slips eller rosett i halsen, klockkedja och väst. Zorn å sin sida började med framgångarna att klä sig som sina uppdragsgivare, om än med ett ovanligt hänfört intresse för kläder. Jansson däremot var uppenbart gränsöverskridande, markerade gärna sina politiska sympatier genom en rund krage till kostymen, eller som på flottisternas badbrygga med sin egen version av kostym.

Det är i analyserna av herrkostymens detaljer och

tillämpning som Hedtjärn Wester lyser. Hon öppnar våra ögon för finstilta positioneringar och symboler, som tidens slöja har dolt för oss. För den som är intresserad av kläders symbolik, dräktmässiga konventioner, kön och klass vid förra sekelskiftet finns här mycket att hämta. Analysen av manlighet och modernitet framstår också som central i studien, men blir mest ett komplement och når aldrig riktigt samma bredd och djup som dräkthanalysen. Antagandena om manlighetsidealen som tillskrivs männen, bygger på en tanke om de studerade männens representationer av sig själva, och möjligtvis är det här som en viss vaghet, i hur Anna Hedtjärn Wester tillskriver männen deras ideal. Medan konstnärerna och prinsarna var väldigt medvetna om hur de framställde sig själva gentemot en potentiell marknad respektive det svenska folket, så saknade tegelbärarna sådana ambitioner – åtminstone med själva bilden. Dessa skilda förutsättningar ifråga om källmaterialet kommenteras av författaren, men hade gärna fått problematiseras ytterligare. Inte minst eftersom studien av tegelbärarna utgör ett intressant undantag, inte bara som män, utan även ur ett klassperspektiv vid en tid där man ännu främst såg modet som de övre klassernas privilegium.

Lisa Svensson, Malmö

Sanna Lillbroända-Annala: *Från kåk till kulturarv. En etnologisk studie av omvärderingen av historiska trädadsområden i Karleby och Ekenäs*. Åbo Akademis förlag, Åbo 2010. 287 s., ill. English summary. ISBN 978-951-765-550-7.

Vad innebär gentrifiering och kulturarvsprocesser i praktiken, i ett lokalt sammanhang? Två områden med äldre trähusbebyggelse i de finska småstäderna Karleby och Ekenäs har under de senaste decennierna genomgått en statushöjning. Den s.k. Neristan i Karleby och Gamla stan i Ekenäs utgör idag eftertraktade boendemiljöer och därtill pittoreska motiv som i turistsammanhang får representera hela städerna. Så har det inte alltid varit. I mitten av 1900-talet var boendestandarden liksom värderingen av områdena betydligt lägre. Sanna Lillbroända-Annala har i sin doktorsavhandling *Från kåk till kulturarv. En etnologisk studie av omvärderingen av historiska trädadsområden i Karleby och Ekenäs* undersökt denna förändringsprocess.

Lillbroända-Annala har valt de två perspektiven gentrifiering och kulturarvsprocess för att beskriva

och analysera utvecklingen i Neristan och Gamla stan. Teoretiskt har hon inspirerats av bl.a. Neil Smith avseende gentrifiering och Jonas Anshelm och Owe Ronström avseende kulturarv. Undersökningen omfattar tidsperioden 1950–2000 och fokus ligger på 1980- och 90-talen. Avhandlingen består av två huvudsakliga delar baserade på olika typer av källmaterial. I den första delen beskriver Lillbroända-Annala utifrån sekundärlitteratur, befolkningsstatistik och pressklipp hur trähusområdena gentrifierats samt kommit att betraktas som kulturarv. I den andra delen är frågorna delvis desamma, men materialet istället intervjuer med boende i områdena.

Vi får följa hur synen på de båda områdena gradvis förändras och ställs i relation till moderniseringssträvanden, rivningar och nybyggnation. Lokala intresseföreningar och enskilda uttrycker sin uppfattning om vad som sker, i dagspress och genom sitt agerande i miljön. Myndigheter på lokal och nationell nivå agerar genom stads- och bevarandeplaner, ekonomiska investeringar och beslut om rivning. I bakgrunden finns internationella aktörer som Unesco med den s.k. världsarvslistan. På ett individuellt plan speglas processen genom drygt tjugo informanter som författaren har delat in i fyra kategorier med olika roller i processen: socialt orienterade traditionalister, tillbakablickande entusiaster, nyskapande estetiker samt experter.

Avhandlingen har många förtjänster men också en del problem. Till det positiva hör att författaren tagit sig an vitt skilda materialkategorier. Det är uppfriskande att å ena sidan få en befolkningsstatistisk redovisning och å andra sidan de boendes hågkomster. Det blir också ett intressant möte mellan specifikt och generellt när hon knyter samman lokalt pressmaterial med nordiska och internationella trender rörande värderingen av trästäder.

De fyra kategorierna av informanter är ett givande grepp, både analytiskt och berättartekniskt. Författaren har utgått från Thomas Ziehes tre s.k. inställningsraster: subjektivering, ontologisering och estetisering, och kopplar dem till de inställningar och värderingar som informanternas utsagor ger uttryck för. Tre av de fyra kategorierna är direkt knutna till Ziehes inställningsraster och den fjärde kallar författaren helt enkelt för experter då den inte nödvändigtvis avser boende i trästäderna, men personer som professionellt verkar i relation till områdena.

Det är lätt att intuitivt begripa vad som menas t.ex. med en tillbakablickande entusiast och att följa resonemang på en mer abstraherad nivå om konflikter mellan, säg, socialt orienterade traditionalister och nyskapande

estetiker ifråga om garagetillbyggnader, gatubelysning och förekomsten av hantverksbutiker. Indelningen i de fyra grupperna har Lillbroända-Annala i första hand gjort utifrån hur länge informanten bott i trästadsområdet, baserat på antagandet att personens värderingar hänger samman med dennes boendehistoria. Den socialt orienterade traditionalisten har således rötter i området åtminstone sedan 1950-talet, den tillbakablickande entusiasten flyttade in på 1970-talet i en slags grön våg och den nyskapande estetikern först på 1990-talet. I någon mån motsvarar indelningen också en åldersgruppering där de som bott i området längst också är de äldsta.

Avhandlingen är tydligt uppbyggd och lätt att följa. Att låta noterna ligga på samma sida som löptexten underlättar läsningen ytterligare, särskilt i detta fall då en hel del viktig information återfinns i noter. Texten är illustrerad med fotografier, några äldre men de flesta samtida, tagna av författaren själv. Dock kunde Lillbroända-Annala ha arbetat mer aktivt med det visuella. En så enkel sak som att visa en miljö före – efter används bara två gånger, och den ena gången ligger bilderna inte ens på samma uppslag. Bilderna är relativt homogena och visar enskilda hus eller gaturum utan människor. Kartor och diagram finns men har gömts undan i bilagor utan hänvisning från grundtexten. Till avhandlingens starka sidor hör att den är genomgående transparent ifråga om relationen mellan material och analys. Samtidigt bidrar det också till att undersökningens problem blir tydliga.

Av de två teoretiska perspektiven är gentrifiering det mest genomförda, men de slutsatser Lillbroända-Annala drar skaver i relation till empirin. Å ena sidan finns en berättelse där trähusområdena förfaller och förslummas under 1950- och 60-talen, för att sedan sakta men säkert rustas upp och bli omtyckta och värdefulla i sina respektive städer. Möjligen är det dock inte så förvånande att dessa båda områden, belägna nära städernas centrum och invid eller nära havet, har fått en fortsatt roll som boendemiljöer, och att husen i samband med detta anpassats till samtida förväntningar på boendestandard. Men visst, denna utveckling kan delvis förstås i termer av gentrifiering.

Men å andra sidan ger det empiriska materialet uttryck för en allt annat än entydig förändring. Det som skett i Neristan och Gamla stan kan, menar jag, inte direkt förstås som en parallell till de paradexempel på gentrifieringsprocesser som författaren också refererar och där faktorer som befolkningsstruktur, relativ boendestandard och områdets status är centrala. I Neristan

och Gamla stan har det t.ex. inte funnits någon tydlig arbetarklass som ersatts av en medel- eller överklass, tvärtom är det bland Lillbroända-Annalas informanter en svensktalande ”magister” som upplever sig som förlorare i gentrifieringsprocessen, medan den finsktalande ”industriarbetaren” är den som driver på och drar nytta av omdaning. Husen som vid olika tillfällen hotas av rivning karaktäriseras som ”förnäma” och ”ståtliga” (s. 99) och visar att områdenas status också tidigare varit hög, även om den sedan gått ned under en period. Boytan per person har både ökat och minskat beroende på vilket enskilt hus det handlar om, och talar således inte självklart för en okomplicerad ökning av boendestandarden.

I min läsning bjuder det rika materialet därför in till många andra frågor än de som ställs inom ramen för en gentrifieringsprocess. Vad betyder det t.ex. att Neristans tidigare stora svensktalande befolkning på ett avgörande sätt ersatts av finsktalande, medan Gamla stan fortfarande bebos huvudsakligen av svensktalande? Hur kan man fundera kring det faktum att Neristan under de senaste decennierna kommit att präglas av livlig kommers och barnfamiljer medan Gamla stan på många sätt blivit ett slumrande sommarnöje för pensionärer från Helsingfors, utan vardaglig service som livsmedelsaffärer? Hur påverkades synen på Neristan och Gamla stan av att den likaledes finska trästaden Gamla Raumo utnämndes till världsarv 1991? Och vad kan analysen av dessa två trästadsområden i småstäder tillföra tidigare forskning om gentrifiering, vilken företrädesvis varit inriktad på större städer med utpräglad arbetarbyggelse och industriella miljöer?

Jag har också vissa källkritiska frågor som rör urvalet av informanter och urvalet av tidningsartiklar. Lillbroända-Annala har gjort hela 64 intervjuer och sedan valt ut drygt 20 för djupare analys. Dock får läsaren inte veta någonting om hur urvalet av de första 64 informanterna gått till och urvalet av de 20 motiveras endast med hur ”informativa och belysande de [var] för problemställningen” (s. 52). När det gäller tidningsartiklarna har författaren, som själv talar både svenska och finska, använt ett pressarkiv med enbart svenskspråkiga tidningar

som därtill tillkommit inom ramen för en förening som i sin klippsamling valt att fokusera på finlandssvenska frågor och där stadskultur och byggnadsskick är viktiga teman (s. 48). I redovisningen av pressmaterialet är det också tydligt att de röster som kommer till tals alla förespråkar ett bevarande av trästadsområdena, vilket förstärks av att informantkategorin experter nästan uteslutande är aktörer som särskilt värnar om områdenas historia och framtid. Kanske är urvalet helt relevant för avhandlingens frågor, men jag skulle gärna sett ett mer explicit resonemang kring vilka konsekvenser det fått.

Kulturarvsprocessen då? Ja, trots en genomgång av tidigare forskning kring kulturarv och en analys av informanternas utsagor i termer av värdeobjektivism och värderelativism upplever jag Lillbroända-Annalas resonemang kring kulturarv som alltför oproblematiserat. I författarens framställning är den äldre bebyggelsen per definition vacker, viktig och värdefull, det kan bara ta lite olika lång tid för människor att inse detta faktum. Stadsmodernisering och nybyggnation beskrivs i termer av ”hot”, ”utplåning”, ”iver att vansköta” och ”hänsynslöst exploaterande” medan gentrifiering och kulturarv sägs handla om ”utveckling”, ”upptäckt”, ”en glädje för ögat”, och en ”förkärlek [för den] trevliga och gåtfulla miljön”. Utifrån detta språkbruk är det inte förvånande att hon definierar kulturarv som att något ”skyddas för förstörelse, förintelse och allt ont samt göms, sparas och hålls i kraft” (s. 43). Jag känner inte riktigt igen mig i detta förhållningssätt och tycker att informanternas utsagor är mer nyansrika än tolkningen av dem.

Sammantaget är jag inte i alla lägen beredd att hålla med författaren om de slutsatser hon landar i, men det spännande materialet gör avhandlingen väl värd att läsa och både Karleby och Ekenäs står numera på min lista över framtida resmål.

Anna Storm, Stockholm

Opponentens, professor em. Gösta Arvastson, presentation av Sanna Lillbroända-Annalas avhandling kommer att publiceras i *Ethnologia Scandinavica* 2012.